

Dkt. Robert Vannoy , Historia ya Agano la Kale, Hotuba ya 19

© 2012, Dkt. Robert Vannoy , Ted Hildebrandt

Akiolojia, Kipindi cha Mababa wa Kizazi

Akiolojia na Historia ya Kibiblia

Tulikuwa tukijadili jukumu la akiolojia katika kutathmini taarifa za kihistoria katika Biblia. Na nilitaka kusesitiza mambo mawili: moja, ushahidi wa akiolojia mara nyingi huwa wa kukisia kuhusu tafsiri ya ushahidi. Kwa kweli, hilo lilikuwa jambo la pili. Jambo la kwanza lilikuwa ni umbo la vipande vya matokeo ya matokeo ya akiolojia.

Asili ya Kukisia ya Tafsiri ya Data ya Akiolojia Tulikuwa katikati ya mazungumzo kuhusu asili ya kukisia ya tafsiri ya data ya akiolojia, na nilikuwa nimekuletea swali la mgodi wa shaba wa Sulemani na eneo la Ezion-geber na utafiti wa ushahidi wa Nelson Glueck . Alikuwa akitafuta bandari ya Sulemani huko Ezion-geber , ambayo imetajwa katika 1 Wafalme 9:26. Mfalme Sulemani alitengeneza meli nyingi huko Ezion-geber . Glueck hakupata ushahidi wowote wa hilo, lakini alipata ushahidi wa kuyeyusha shaba. Alikutana na jengo ambalo alihitimisha kuwa ni tanuru ya kuyeyusha au kiwanda cha kusafishia. Katika jengo hilo kulikuwa na vyumba vilivyokuwa na safu mbili za mashimo kuta. Alihitimisha kwamba mashimo hayo yalikuwa manyoya ambayo mteremko uliingizwa ndani ya chumba ili kuyeyusha madini ya shaba. Mahali pa jengo hilo palikuwa kiasi kwamba lilipokea nguvu ya upepo ulioshuka kwenye bonde la Araba, kutoka kaskazini. Kwa hivyo jengo hilo lingeweza kuhamishwa kidogo upande mmoja au kidogo upande mwingine, na lingekuwa na ulinzi zaidi; lisingepokea nguvu kamili ya upepo huu. Kwa hivyo ilihitimishwa kwamba liliwekwa hapo ili kukusanya pepo hizo na kisha kuzielekeza kwenye manyoya haya kwa ajili ya kuyeyusha madini ya shaba. Kwa hivyo alisema kwamba hii ilikuwa tanuru ya kwanza ya mlipuko katika historia, katika eneo la Ezion-geber . Kwenye orodha yako ya vitabu kwenye ukurasa wa 11, una makala mbili hapo zilizoandikwa na Nelson Glueck . Ya kwanza ni "Kampeni ya Pili huko Ezion-geber mnamo 1939." Ilichapishwa katika *Jarida la Jumuiya ya Utafiti wa*

Mashariki ya Marekani (BASOR). Hivi ndivyo alivyosema katika makala hiyo: " Ezion-geber ilikuwa matokeo ya mipango makini na ilijengwa kama mfano wa usakinishaji wenye ujuzi wa ajabu wa usanifu na kiufundi. Kwa kweli, karibu mji mzima wa Ezion-geber , ukizingatia mahali na wakati, ulikuwa eneo la viwanda la ajabu, bila chochote cha kulinganisha nalo katika historia nzima ya Mashariki ya kale. Ezion-geber ilikuwa Pittsburgh ya Palestina ya kale, na wakati huo huo ni bandari muhimu zaidi." Kwa hivyo, alipata jengo hili na kufikia hitimisho hilo, ambalo kisha lilikubaliwa katika vitabu vingi vya akiolojia vya kibiblia, likithibitisha kwamba shughuli za biashara za Sulemani zilijikita Ezion-geber . Hii ni kaskazini mwa Elat , lakini biashara hiyo bila shaka ilienda mashariki kupitia Bahari Nyekundu.

Kwa hivyo ilidhaniwa kwamba hii ilipunguza uzito wa 1 Wafalme 9:26, ambapo inasema Sulemani alitengeneza meli hizi za meli huko Esion-geberi . Lazima alikuwa akifanya biashara ya shaba, akichukua shaba kusini na mashariki kisha akairudisha. Tazama sura ya 10 ya 1 Wafalme, mstari wa 21: “ Vikombe vyote vya Mfalme Sulemani vilikuwa vya dhahabu, na vyombo vyote vya nyumbani katika Jumba la Msitu wa Lebanoni vilikuwa vya dhahabu safi. Hakuna kitu kilichotengenezwa kwa fedha, kwa sababu fedha haikuhesabiwa kuwa na thamani kubwa siku za Sulemani. Mfalme alikuwa na meli za biashara baharini pamoja na meli za Hiram. Mara moja kila baada ya miaka mitatu zilirudi, zikichukua dhahabu, fedha, pembe za ndovu, nyani na nyani. Mfalme Sulemani alikuwa mkuu kwa utajiri na hekima kuliko wafalme wengine wote wa dunia.” Inavyoonekana alikuwa akibadilisha shaba kwa vitu hivi vingi.

Naam, hiyo inaweza kuwa bado, kwamba ilikuwa biashara ya shaba iliyohusika katika Ezion-geber . Lakini kilichobadilika ni tafsiri ya awali ya kitabu hicho kuhusu matumizi ya jengo hilo ambayo baadaye aliirekebisha kabisa. Katika makala ya pili hapa, " Ezion-geber ," iliyoandikwa mwaka wa 1965 na kuchapishwa katika *The Biblical Archaeologist*, anasema yeye na wengine sasa wanafikiri sasa kwamba mashimo kwenye ukuta wa jengo hili ni matokeo tu ya kuoza au kuchomwa kwa mihimili ya mbao. Yaliwekwa hapo ili kuweka boriti ukutani. Anasema kwamba aina hiyo ya ujenzi imepatikana katika sehemu nyingine nyingi. Kwa kulinganisha hilo na sehemu zingine

ambazo zimegunduliwa, hitimisho ni tofauti kabisa. Alihisi kwamba kuyeyusha shaba kulifanywa kwa njia tofauti kabisa, katika vipande vidogo vya kuchomea vilivyowashwa kwenye moto wa mkaa ambao ulitoa vifungo vidogo vya shaba. Hii ni njia ya kizamani sana. Kulikuwa na shaba iliyotengenezwa hapo na bado anajaza nukta mwenyewe, lakini hakuna kitu kama tanuru hii ya mlipuko niliyosikia katika ripoti yake ya awali.

Hivi majuzi zaidi, mnamo 1972 mtu mmoja aitwaye Beno Rothenberg (ni ingizo chini ya ukurasa wa 11) aliandika kitabu hiki, *Timnah : Bonde la Mgodhi wa Shaba wa Kibiblia*. Anahitimisha kwa msingi wa uchimbaji katika eneo hilo hilo kwamba shughuli za uchimbaji madini zilipunguzwa hadi karne ya 14^{hadi} 12^{KK}. Sasa ukitafakari hilo kwa dakika moja, hiyo ina maana kwamba Sulemani hakuhusika katika biashara ya shaba hata kidogo, kwa sababu karne ya 14^{hadi} 12^{ingekuwa} enzi ya Musa, si wakati wa Sulemani. Rothenberg anasema hakuna ushahidi wowote wa shughuli zozote za uchimbaji na uchenjuaji shaba katika Araba ya magharibi baadaye kuliko karne ya 12^{KK}, hadi urejesho wa tasnia katika kipindi cha Warumi. Kwa hivyo kuanzia karne ya 12^{hadi} kipindi cha Warumi alisema hakukuwa na shughuli katika uchenjuaji shaba. Hata hivyo, angalia makala ya J. Bimson : (hiyo ni katikati ya ukurasa wa 11) “Migodi ya Mfalme Sulemani? Tathmini Upya ya Ugunduzi katika Araba”— *Tyndale Bulletin* 1981. Bimson anaingiliana na nyenzo za Rothenberg. Na katika makala hiyo iliyoorodheshwa hapo, anatoa hoja ya hitimisho lake mwenyewe, nami nitamnukuu, anasema, “Ushirikishwaji wa shughuli za uchimbaji madini na uchenjuaji madini katika Araba wakati wa Sulemani umepuuzwa kwa urahisi sana. Katika tathmini upya ya historia ya uchimbaji madini katika Araba, tarehe za radiocarbon sasa zinadai [kwamba] shughuli za Sulemani zinashindana kwa nguvu zaidi kwa mahali.”

Sasa, sitajaribu kutatua swali la kama Sulemani alihusika katika uchenjuaji wa shaba au la; inakuwa mjadala wa kiufundi sana. Ninachotaribu kuonyesha hapa ni swali hili la asili ya kukisia ya tafsiri ya data ya akiolojia. Tuna Glueck anayejitokeza kwa nguvu kisha anabadilisha msimamo wake na kisha Rothenberg anaingia na msimamo tofauti kabisa, Bimson anaingia na mmoja anayerejesha wazo kwamba Sulemani alikuwepo, na kuna nafasi nyingi tu ya mjadala kuhusu jinsi ya kuelewa ushahidi ni nini.

Hiyo mara nyingi ndivyo ilivyo kwa matokeo ya akiolojia. Mambo haya mawili husaidia kutoa mtazamo: asili ya vipande vya ushahidi, nambari ya kwanza, kwa hivyo hatuhitimishi kitu kinachotiliwa shaka kwa sababu tu hakijathibitishwa, na pili, asili ya kukisia ya tafsiri ya ushahidi katika visa vingi. Inategemea kesi, lakini katika kitu kama jengo lenye mashimo ukutani, unafanya dhana. Na kwa aina hiyo ya ushahidi lazima uwe mwangalifu sana. Utafiti wa akiolojia, kama juhudi nyingine yoyote ya kibinadamu, unaweza kuwa na makosa. Wanaakiolojia wanaweza kufanya makosa.

Sidhani kama Glueck alikuwa chini ya shinikizo. Nadhani aina ya muundo uliokuwepo, angalau kutokana na uelewa wangu wa ushahidi, ulipatikana haupo katika sehemu zingine na kwa hivyo alidhani ulikuwa muundo wa kipekee mwanzoni. Ulithibitika kuwa si hivyo na huo ulikuwa ufunguo katika nadharia yake yote. Sidhani kama ilikuwa shinikizo kutoka kwa watu wengine tu. Katika hali hiyo unajua lazima uwe hapo hasa na watu wenye upendeleo dhidi ya uaminifu wa kibiblia na kadhalika. Hiyo ilikuwa karibu wakati huo huo makala ya pili ya Glueck ilipotoka, karibu wakati huo mnamo 1965. Kutokana na nilichosoma inaonekana kuna makubaliano ya jumla kwamba jengo hilo halikuwa tanuru ya kuyeyusha. Pia kuna sehemu huko Misri na sehemu huko Jordan ambayo huja hapo - zote huja hapo pamoja na unaweza kuwa katika kila moja ya nchi hizo tatu ndani ya maili moja au zaidi labda zaidi. Nadhani tunapaswa kuthamini na kutumia mwangaza ambao akiolojia hutupa kwenye Maandiko, kwa sababu imefanya mengi kuangazia Maandiko na kutusaidia kuelewa usuli wa kitamaduni wa Agano la Kale vizuri zaidi leo kuliko tulivyofanya kabla ya matokeo ya utafiti wa akiolojia. Kuna thamani kubwa na tunapaswa kuthamini na kutumia hilo. Lakini tunahitaji kukumbuka kutokamilika kwake na asili ya kutokukamilika kwa matokeo yake mengi na kuwa waangalifu katika jinsi tunavyosema kuisoma kunathibitisha au kukanusha Biblia.

Rasilimali za Akiolojia: BAR ... Tuendeleo kwenye nambari za Kirumi V.

Ningependekeza sana kusoma majarida kuhusu akiolojia ya kibiblia. Kuna machapisho kadhaa, lakini ningependekeza kusoma *Mapitio ya Akiolojia ya Biblical* . Sijui kama unaifahamu hilo lakini *Mapitio ya Biblia* yanachapishwa na watu wale wale

wanaochapisha hili. Walitoa *Mapitio hayo ya Akiolojia ya Biblical* na yalifanikiwa sana kwa sababu ni chapisho la kuvutia sana, lina michoro, picha zaidi za rangi, aina maarufu ya maandishi, na viingizo na mada ambazo hazishughulikiwi mara nyingi. Kwa mtazamo wa kihafidhina sana hilo ndilo tatizo, lakini ni chanzo kikubwa cha taarifa kuhusu kinachoendelea kielimu na Mashariki ya Karibu kwa hivyo nadhani ni jambo zuri kusoma sasa. Nadhani walikuwa na jambo zuri kwa hivyo walitoa *Mapitio ya Biblia*, ambayo si tu akiolojia - inahusiana na majadiliano ya tafsiri ya Biblia na historia kwa ujumla, na katika theolojia. Mtazamo ni wa uhuru kabisa lakini umefanywa kwa njia ya kuvutia na inayosomeka sana. *Mapitio ya Akiolojia ya Biblia* ni chapisho jipya zaidi ikilinganishwa na *Biblical Archeology Review*. *Biblical Archeologist* inarudi nyuma sana na kwa miaka mingi ilikuwa kiwango cha akiolojia ya kibiblia. Ilikuwa chapisho la kiufundi zaidi. Muundo wake haukuwa wa kuvutia sana: ulikuwa ukichapishwa bila picha nyingi na kwa rangi nyeusi na nyeupe. Kwa mtu wa kawaida haikuwa tu kitu unachochukua na kusoma. *Mapitio ya Akiolojia ya Biblia* yalipoanza kutolewa, ilimchochea *Biblical Archeologist* hadi walipobadilisha mtindo wao. Wamekuja na mtindo ambao unafanana zaidi na *Biblical Archaeology Review*, ingawa bado haujapendwa sana na bado ni wa kiufundi zaidi. Lakini hizo mbili hakika ni majarida yenye thamani: *Biblical Archeologist* na *Biblical Archaeology Review*.

Hii ilikuwa na kitu cha kuzingatia. Nilikuwa na hili katika kesi yangu fupi kwa sababu ya makala hii kuhusu ramani za kibiblia. Jinsi zinavyoaminika kwa namna fulani inahusiana na kile tunachojadili kwa njia fulani: inarudi kwenye utambulisho wa eneo. Unasoma katika Biblia kwamba hivi na hivi vilitokea mahali fulani na mahali hapo hapakuwepo. Kuna wingi wa mawimbi na vilima. Swali ni, ni kilima gani unachokitambua kama eneo hilo la kibiblia? Unafanyaje hivyo? Makala hii inaonyesha kwamba kuna hitimisho nyingi za kukisia katika eneo hilo.

Kuhusu utambuzi wa eneo, tutajadili hili baadaye tutakapomfikia Yoshua na hasa eneo la Ai. Ni wakati Yoshua alipopanda kwenda huko na dhambi ya Akani na Waisraeli wakashindwa. Kisha hatimaye wakauteka Ai, lakini wanaakiolojia waliochimba kilima hicho wanasema kwamba hakikukaliwa wakati wa Yoshua. Jambo zima kuhusu uvamizi

huo limechanganyikiwa na pengine ni hadithi kuhusu ushindi wa Betheli, kwa sababu Betheli ilikaliwa wakati huo na Ai haikukaliwa, kulingana na wanaakiolojia . Tutajadili hili kwa undani zaidi baadaye. Nina mwelekeo wa kuamini kwamba ni kesi ya utambuzi wa eneo kimakosa. Mahali wanapodhani ni Ai si Ai. Kumekuwa na mapendekezo ya maeneo mbadala, na katika makala haya kuhusu ramani za kibiblia ninaenda mbali zaidi, tena kuangazia asili ya majaribio ya matokeo ya akiolojia.

Jamaa huyu anajadili eneo la Heshboni . Anasema Heshboni imetajwa katika Hesabu na kwamba kazi ya akiolojia hapo imeonyesha kwamba Heshboni inaleta utata kwa wale wanaochukulia simulizi la kibiblia la ushindi huo kama jambo la kawaida. Wanauita ushindi huo kuwa wa Enzi ya Shaba ya Mwishoni, lakini akiolojia haithibitishi hilo. Kisha anasema kwamba wasomi wengi ambao wamechukua kwa uzito matokeo ya tafiti za kifasihi za Hesabu 21-30 katika karne iliyopita hawakushangazwa na matokeo ya akiolojia ya Heshboni . Ingawa wakosoaji wa fasihi hawajakubaliana kila mara kuhusu maelezo, wamehitimisha kwa kauli moja kwamba sehemu ya simulizi ya Hesabu 21-30 ni ya aina ya uhariri wa baadaye. Shairi lililonukuliwa katika sehemu hii ni la ushindi wa Israeli wa ufalme wa Yordani wa mwisho. Kwa maneno mengine, uchambuzi wa fasihi wa kifungu hicho tayari ulikuwa umeibua mashaka kuhusu uaminifu wake kwa ujenzi mpya wa kihistoria. Uchimbaji wa akiolojia ulithibitisha tu mashaka hayo. Sasa unaona, unaingia katika tatizo mbili la uchambuzi wa kifasihi wa kifasihi pamoja na uchambuzi wa akiolojia, zote zikiwa hasi katika kesi hii. Lakini aya yake inayofuata ndiyo inayonivutia, kwa sababu anasema ni kweli kwamba uchambuzi wa fasihi unahitaji kiwango fulani cha hukumu ya kibinafsi. Kwa kweli inasikitisha wakati wakosoaji tofauti wa fasihi wanaofanya kazi na maandishi yaleyale wanapofikia hitimisho tofauti, kama kawaida hutokea. Huna haja ya kusoma sana fasihi ili kupata hilo.

Lakini kisha anasema, "Sina uhakika kabisa kwamba kuchambua maandishi ya kale yenye ujumbe wa chanzo, umbo, kihistoria, na ukosoaji wa kitamaduni ni jambo la kibinafsi zaidi au kidogo kuliko kuchimba mraba wa futi kumi na tano kwenye kilima. Mbinu zote mbili zinahusisha taratibu zilizofanyiwa kazi kwa uangalifu ili kuhakikisha usawa, lakini zote zinahitaji maamuzi ya kuhukumu karibu kila hatua." Kwa maneno

mengine, hoja ni kwamba, unapofanya ukosoaji wa fasihi au kazi ya akiolojia, kuna hukumu za kibinafsi katika kila hatua na huwezi kuziepuka. Anasema, "Kama ingewezekana kwa timu tofauti za akiolojia kuchimba tena sehemu ile ile ya kilima tena na tena kwa kipindi cha karne moja , na kama mkurugenzi hangekuwa na neno la mwisho kila wakati katika ripoti za uchimbaji, nadhani kwamba muundo wa makubaliano ya jumla ungekuwa sawa na ulivyokuwa na utafiti wa ukosoaji wa fasihi na Biblia katika karne iliyopita." Kwa maneno mengine, kila wakati unapofanya hivyo utakuja na hitimisho tofauti - inategemea mkurugenzi ni nani. Inategemea jinsi unavyofanya hukumu hizo.

Kwa kazi ya kitaaluma, kanuni hiyo ni vigumu kuitenga. Unafikia kitu kinachotafuta kitu, na kwa sababu unatafuta kitu kinachopanga jinsi unavyokiangukia kitu hicho na hitimisho lako ni nini, ushahidi ni nini, na jinsi unavyounganisha mambo, ni kitu ambacho utalazimika kujitahidi nacho kila wakati. Lazima ujitahidi nacho katika theolojia yako na katika kuweka Maandiko pamoja. Unakuja kutafuta uthibitisho wa hili au lile au kitu kingine, na kuna uwezekano mkubwa utaupata.

V. Mwanzo 11:27-Mwanzo 50 Mwanzo 11:27 Mgawanyiko Hebu tuendeleo kwenye kipindi cha mfumo dume, Mwanzo 11:27 hadi Mwanzo 50. Hii ni sehemu mpya kuu. Kwanza, acha nitoe maoni tu kuhusu sehemu ya kugawa katika Mwanzo 11:27, ambapo una kauli hiyo tuliyoizungumzia hapo awali: "Sasa hivi ni vizazi vya," na "hapa sasa hivi ni vizazi vya Tera ," na kifungu hicho "hivi ni vizazi vya." Tulinaja kifungu cha kwanza kinatokea mara kumi katika kitabu cha Mwanzo, na ni sehemu kuu ya kugawa. Sasa inaonekana kuanza sehemu hii mpya. Tunachopenda na kinachofuata si zaidi kuhusu kabla yake, bali kuhusu kile kinachotoka ndani yake. Ni kuhusu Ibrahimu. Kwa hivyo unakuja kwenye ufupisho katika hatua hii ya historia ya kibiblia, kwa sababu kabla ya Mwanzo 11:27 tumekuwa na historia ya wanadamu wote. Unaanza na Adamu, unasonga hadi gharika na kwa Nuhu, unaanza upya. Kati ya wana watatu wa Nuhu dunia nzima ilikuwa imejaa watu, lakini kuanzia hapa tuna historia ya familia fulani ambayo imechaguliwa na Mungu kupewa ufunuo wake na kupitia nani kuendeleza kazi yake ya

ufunuo na ukombozi. Kwa hivyo kipindi hicho cha ulimwengu hapa kinatoa nafasi kwa kipindi cha pekee. Ni mara ya tatu, kwa kweli, kwamba Mungu anaanza na familia. Alifanya hivyo na Adamu, alifanya hivyo na Nuhu, na sasa kutoka kwa familia zote alimchagua Ibrahimu.

Uhalisia wa Akaunti za Mababa wa Mitume Nataka kujadili uhalisia wa akaunti za Mababa wa Mitume. Mwanzoni mwa karne hii, katika duru muhimu, mababu walichukuliwa kama watu wa hadithi tu, watu wanne wa makabila, si watu binafsi, hakika si watu wa kihistoria. Hayo ni matokeo ya mbinu ya Wellhausen na watu waliomfuata. Kumekuwa na mabadiliko fulani katika aina hiyo ya mtazamo hasi. Leo kwa ujumla kuna imani zaidi katika historia ya masimulizi ya mababu kuliko ilivyokuwa mwanzoni mwa karne hii. Linganisha tu kauli hizi mbili - nachukua moja kutoka kwa Wellhausen mwenyewe ambapo anasema, "Tunapata ujuzi wa kihistoria wa mababu, lakini tu wakati ambapo hadithi kuwahusu ziliibuka katika watu wa Israeli. Hatujifunzi chochote kuhusu wakati wa mababu, tunajifunza kitu kuhusu wakati ambapo Israeli ilikuwa uhamishoni." Anasema enzi hii ya baadaye inarudishwa bila kujua katika sifa zake za ndani na nje katika mambo ya kale, na inaakisiwa hapo kama sarabi iliyotukuzwa. Hatujifunzi chochote kuhusu thamani ya kihistoria kuhusu nyakati za mababu kutoka kwa masimulizi ya mababu. Badala yake, inatuambia kitu kuhusu wakati ambapo iliandikwa, si kitu kuhusu wakati ambao inadaiwa kurekodi.

Linganisha aina hiyo ya mtazamo na John Bright, ambaye ameandika kitabu ambacho labda ni historia ya kawaida ya Israeli na kinatumika katika seminari kuu za madhehebu, *The History of Israel*, toleo la tatu. John Bright alikuwa profesa wa Agano la Kale katika Seminari ya Theolojia ya Muungano huko Virginia. Unaweza kusoma kitabu hiki kwa faida kubwa; alikuwa mwanafunzi wa William F. Albright. Yeye si msomi wa kiinjili lakini ni mhafidhina zaidi katika mitazamo yake kuliko wasomi wa Ujerumani kwa ujumla, na hakika zaidi kuliko Wellhausen. Kwa hivyo anapokuja suala hili kuhusu mababu, kwenye uk. 92 wa toleo lake la tatu, anasema, "Ushahidi uliotolewa hadi sasa unatupa kila haki ya kuthibitisha kwamba masimulizi ya mababu yana msingi

imara katika historia. Lakini je, tuishie hapo? Je, tuwaone mababu kama kielelezo cha harakati za ukoo zisizo na utu? La hasha. Ingawa hatuwezi kujaribu kujenga upya maisha ya Ibrahimu, Isaka, na Yakobo, tunaweza kuamini kwa ujasiri kwamba walikuwa watu halisi wa kihistoria." Sasa hatasema kwamba masimulizi ya mfumo dume yanaaminika kabisa kihistoria, lakini anatoka mbali sana na Wellhausen na kusema kwamba tunaweza kudai kwa ujasiri kwamba walikuwa watu binafsi wa kihistoria. Sasa kwa kuwa mtazamo chanya zaidi umeenea, haswa katika nchi hii, hata miongoni mwa wasomi wakosoaji kwa miaka 25 iliyopita au zaidi.

Mbinu Ndogo ya Historia ya Mfumo dume: Thompson na Van Seters Lakini cha kufurahisha ni kwamba, katika siku za hivi karibuni imepingwa tena. Kwa maneno mengine, kumekuwa na wale wanaotaka kugeuza saa kurudi kwenye msimamo wa zamani wa Wellhausen. Kwenye bibliografia yako kuna juzuu mbili ambazo waandishi wake unapaswa angalau kuwajua majina yao. TL Thompson, *The Historicity of the Patriarchal Simulizi* , iliyochapishwa New York na Berlin 1974. J. Van Seters, *Abraham in History and Tradition* , Yale University press 1975. Sasa vitabu hivyo viwili viliandikwa kwa kujitegemea na kutoka mitazamo tofauti, lakini vyote viwili kimsingi vinapinga mtazamo huu chanya zaidi kuelekea historia ya mfumo dume, na ni vitabu vikuu.

Thompson anasema kwamba ushahidi wote wa Bright kuhusu historia ya masimulizi ya mfumo dume unategemea zaidi ushahidi wa kimazingira, na haumshawishi. Katika ukurasa wa 328 wa juzuu yake, Thompson anasema, "Historia ya wokovu haikutokea. Ni aina ya fasihi ambayo ina muktadha wake wa kihistoria. Biblia haitaji Ibrahimu wa kihistoria." Hizo ni kauli kali. Unaweza kusoma mapitio ya vitabu kama hivi. Ni jambo zuri kufanya; kwa ujumla kulikuwa na mwitikio mzuri. Katika Jarida la *Fasihi ya Biblia* , ambalo ni jarida la kawaida la duru za wasomi wa Marekani na masomo ya Biblia, mhakiki ambaye alikuwa msomi wa Kiyahudi alisema, "Madhumuni ya kitabu hiki ni kupitia hoja kuu zinazoshikiliwa na wasomi wa Biblia, kwa kupendelea historia ya wazee wa ukoo katika Mwanzo. Kwa maoni yangu mapitio

ya Thompson ni sawa na kukataa kabisa hoja hizi." Kwa maneno mengine, unaweza kusema wote Bright na Albright na watu kama hao wakiwa na mambo chanya zaidi, Thompson huja na kushambulia ushahidi ambao msingi wake unategemea. Msomi huyu wa Kiyahudi anasema, "Ni sawa na kukanusha hoja hizo ," na anarudi nyuma kwenye shaka ya msimamo wa awali. Katika jarida la kawaida nchini Uingereza, *The Journal of Theological Studies* , ambalo linachapishwa katika Oxford au Cambridge, JA Emerton anasema, "Hajathibitisha kwamba Mababa wa Mababa hawakuwepo, lakini ameonyesha kwamba historia kubwa ya mila kuwahusu imekubaliwa kwa urahisi sana na wasomi wengi. Inawezekana kwamba kazi ya Thompson itaanzisha hatua mpya katika utafiti wa Ibrahimu, Isaka na Yakobo." Jihadharini, kuna changamoto mpya. Nadhani baraza la majaji bado liko wazi kuhusu njia ambayo mambo yataenda. Je, watu watawafuata Thompson na van Seters kurudi kwenye msimamo wenye mashaka zaidi? Au je, mambo yatabaki zaidi katika mstari wa Bright, au hata Albright, kwa ushawishi wa kiinjili au hata mtazamo chanya zaidi kuliko huo? Sijui, nadhani bado itaonekana.

Hapa kuna, kwa taarifa yako mwenyewe, insha nyingi zilizoandikwa kuhusu suala hili, zilizoandikwa na wasomi wa kiinjili. Kuna moja kwenye karatasi yako, huku Miller na Wiseman wakiwa wahariri, *Insha kuhusu Simulizi za Mababa wa Kanisa*. Ni ya hivi karibuni na kuna makala nyingi nzuri katika kitabu hicho, ambazo zinaingiliana na van Seters na TL Thompson. Kwa hivyo kuna majadiliano mengi yanayoendelea hivi sasa. Ninaweza kusema tu kama kando kuhusu TL Thompson, unaona kitabu hicho kilichapishwa katika nini? 1974. Lazima ilikuwa yapata mwaka wa 1975, nilikuwa hapa jioni moja maktabani na mwanafunzi mmoja akanijia na kusema alikuwa amezungumza na mtu katika sehemu nyingine ya maktaba ambaye amesoma Agano la Kale huko Tübingen, na nilifikiri ningeenda kukutana na jamaa huyo, kwa hivyo nilifanya hivyo. Nilikwenda na kuzungumza naye na tukawa na mazungumzo ya kuvutia. Niligundua jina lake alikuwa TL Thompson, lakini wakati huo kitabu kilikuwa kimechapishwa tu na sikujua alikuwa nani, unajua. Jina hilo halikuwa na maana yoyote kwangu, alikuwa ameingia tu katika eneo hili kutoka kusoma Ujerumani, na kitabu hiki kilikuwa tasnifu yake. Mkewe alikuwa na cheo katika Chuo Kikuu cha Temple na walikuwa wakiishi

katika bustani ya trela. Jina la TL Thompson halikuwa na maana yoyote kwangu hadi mwaka mmoja baadaye, labda hata baadaye sana. Labda kama mwezi mmoja hivi baadaye niligundua kitabu chake na kisha unajua baadaye kwamba kulikuwa na hadithi zilizotoka katika kitabu hiki na nikagundua alikuwa nani. Kwa kweli aliandika kitabu muhimu na muhimu, iwe unakubaliana nacho au la, lakini alikuwa akitumia maktaba yetu kwa utafiti wake mwenyewe. Nadhani yeye na mkewe wanafanya kazi katika Chuo Kikuu cha North Carolina au mahali kama hapo. Hawakuwa katika eneo hili kwa muda mrefu sana.

Nuzi , Mari na Maandishi Mengine ya Awali na Kipindi cha Mababa wa Kizazi

Kurudi pale nilipoanza, kumekuwa na mabadiliko ya sehemu ya jaribio hili la kurudi kwenye msimamo mkali zaidi wa Thompson na van Seters. Kwa ujumla kumekuwa na mabadiliko haya na mabadiliko hayo kuelekea mtazamo chanya zaidi kuelekea historia ya mababu, ambayo kwa kweli yanatokana na utafiti wa akiolojia, kutoka kwa maelfu ya maandishi ambayo yamegunduliwa ambayo yana tarehe takriban wakati mmoja na Simulizi za Mababu, na yametoa mwanga mwingi kuhusu kipindi hicho. Acha nikukumbushe kuhusu maandishi hayo kuhusu makusanyo makubwa. Miili mikuu ya maandishi kwanza ni maandishi ya Nuzu na Mari kuhusu karne ya 18 KK Mari iko kwenye Mto Frati, kaskazini kidogo mwa Babeli. Ilichimbwa muda mfupi kabla ya Vita vya Pili vya Dunia na Wafaransa na jiji hilo lilikuwa nguvu kubwa ya wakati wake karibu 1700 KK Sasa kipindi cha mababu, wakati wa Ibrahimu, kilikuwa karibu 2000 KK Kwa hivyo tuko nyuma kutoka miaka mia kadhaa baada ya hapo, karibu wakati sawa na Yakobo. Kwa hivyo ilikuwa nguvu kubwa ya siku yake kabla ya kuanguka kwa Hammurabi katika vita. Vibao takriban 20,000 vilipatikana katika jumba la kifalme, na miongoni mwao una maandishi ambayo yana uhusiano kati ya Hammurabi na Zimri Lim na wafalme wengine. Pia una maandishi kuhusu mbinu za uganga. Mojawapo ya mbinu zao ilikuwa kuchunguza maini na matumbo ya wanyama wa kafara na kulingana na umbo la wanyama wenye umbo la ini, aina hiyo ya kitu ilikuwa na maana au umuhimu

fulani. Kuna marejeleo kadhaa ya mji wa Nahori , ambao ulikuwa makazi ya Rebeka katika Simulizi za Mababa wa Taifa.

Kwa hivyo una kundi hilo la maandishi, na kisha una maandishi ya Kapadokia, ambayo yanapatikana katika kona ya mashariki ya Asia Ndogo na yana tarehe ya karne ya 19^{KK}. Yanatoka katika makoloni ya wafanyabiashara wa Ashuru, ambao walikuwa wakifanya biashara na watu wa Asia Ndogo na ambao walikuwa na makazi nje ya miji huko.

Kundi la tatu ni maandishi ya Nuzi , na yanakuja baadaye kidogo katika karne ya 15^{KK}. Yanaakisi desturi za wakazi wa Hurrian karibu na eneo la Nuzi katika eneo la Tigri Mashariki karibu karne ya 15. ^{Umesoma} katika Finegan kurasa 65, 67 maandishi haya ya Nuzi , ambayo yanajumuisha majadiliano ya mambo kama vile sheria za kuasili watumwa, mikataba ya ndoa, haki za urithi na desturi za aina hiyo, ambazo zinalingana kwa karibu na desturi zinazofanana ambazo zinaakisiwa katika masimulizi ya mfumo dume.

Kwa upande wetu kuna maandishi ya Ras Shamrah , karne ya 15na 14 · Finegan 171-174 . Yaligunduliwa mwaka wa 1929 kwenye pwani ya Syria, Lebanoni ya kisasa, mahali panapoitwa Ugarit. Yameandikwa kwa hati ya kikabari. Kubari ni aina ya maandishi yanayohusisha kubana kalamu kwenye udongo ili kutengeneza alama. Yameandikwa kwa hati ya kikabari lakini ni lugha ya alfabeti ya Kisemiti. Na lugha hiyo haikujulikana kabla ya maandishi haya kugunduliwa mwaka wa 1929, ilipofafanuliwa na kupatikana kuwa lugha ya Kisemiti inayohusiana sana na Kiebrania cha Biblia. Kwa hivyo utafiti wa Kiugarit ukawa utafiti mpya, na masomo ya lugha ya baadhi ya maandishi haya yameangazia sifa fulani za kisarufi pamoja na matatizo ya msamiati katika Kiebrania, kwa sababu ni lugha zinazohusiana.

Kundi la tano ni maandishi ya Utekelezaji, ambayo yanatoka Misri katika karne ya 20na 19^{KK} na yanaonyesha jinsi Farao alivyojaribu kuwashawishi maadui zake kwa nguvu za kichawi. Jinsi hilo lilivyofanywa ilikuwa ni kuandika laana au laana kwenye mabakuli, na kisha mabakuli yangevunjwa. Wakati mwingine laana hizo ziliandikwa kwenye sanamu za udongo za mateka waliofungwa. Lakini katika maandishi hayo kuna

sehemu nyingi zilizotajwa katika nchi ya Kanaani zinazotoa wazo la ukubwa wa ushawishi wa Wamisri hadi nchi ya Kanaani katika karne ya 20na 19^{KK} Maandiko

ya Ebla Na kisha ya sita, maandishi ya Ebla, yapata karne ya 24^{KK}. Ukitaka kusoma kitu kuhusu hili, sinacho kwenye bibliografia lakini KA Kitchen ana kitabu *The Bible in its World: The Bible and Archaeology Today*. Kuna sura kuhusu Ebla, na bila shaka Ebla ni kitu ambacho ni cha hivi karibuni na hakuna mengi yanayoweza kusemwa kuihusu, kwa sababu ni machache sana kama kuna chochote ambacho kimechapishwa kutoka kwa maandishi ya Ebla bado. Acha nikuambie kidogo tu kuvihusu. Vilipatikana mahali panapoitwa Tel. Mardikh, ambayo iko kaskazini na magharibi mwa Beirut, Syria ya leo. Kilima kilichochimbwa hapo kilitambuliwa kama Ebla mnamo 1968. Kulikuwa na kilima ambacho kilikuwa hapo, bila shaka, kwa karne nyingi na hakuna mtu aliyejua haswa kilikuwa nini. Kilitambuliwa mnamo 1968 kama mahali paitwapo Ebla na mnamo 1975 vidonge elfu kumi na saba vya kikabari vilipatikana katika magofu ya jumba la kifalme. Ilibainika kuwa jumba hilo liliharibiwa mnamo yapata 2250 KK. Hii ingekuwa karne kadhaa kabla ya kipindi cha mfumo dume. Sasa baadhi wamesema kwamba huu ndio ugunduzi mkubwa zaidi wa akiolojia wa karne hii. Kumekuwa na mambo mengi ya ajabu yaliyosemwa kuhusu umuhimu na umuhimu wa vidonge vya Ebla. Vibao hivyo vinaonyesha himaya iliyotawala sehemu kubwa ya Mashariki ya Kati wakati huo, yapata karne ya 24^{KK}, ambayo hapo awali haikuwa inajulikana. Ilikuwa himaya kubwa. Miongoni mwa maandishi, miji na majina ya kibinafsi yanayopatikana katika Biblia yanaonekana kwenye vidonge, ikiwa ni pamoja na maeneo kama Sodom na Gomora na majina kama Eberi na Ibrahimu. Sio kwamba Ibrahimu pale ni sawa na Ibrahimu katika Biblia, lakini jina la mtu binafsi Ibrahimu linaonekana. Mbali na maandishi ya utawala, aina za mambo ya kiserikali, inasemekana kwamba kuna maandishi ya fasihi ikiwa ni pamoja na hadithi za uumbaji na mafuriko, nyimbo za dini na maandishi ya mkataba, na kila aina ya nyenzo kama hizo. Sio zote zimechapishwa, na ufikiaji wake ni mdogo sana. Watu walio na ufikiaji wako makini sana wasiifanye serikali ya Syria iwageukie, kwani kuna uhusiano mwingi wa kibiblia na vielelezo vya Kiyahudi vinavyohusika katika utafiti

wa mambo haya kwa hivyo hawasemi mengi. Na ni vigumu kujua ni lini hilo linaweza kubadilika. Inaweza kuchukua muda mrefu. Watu walio na ufikiaji wa maandishi wanaonekana kupunguza uhusiano wa maandishi na Agano la Kale, labda kwa sababu za kisiasa. Lakini, kwa njia ya kumaliza, kutokana na nyenzo hizi, kuna nyenzo nyingi, imekuwa dhahiri kwamba desturi za mfumo dume, kama ilivyoelezwa katika Mwanzo, zinakaribiana na zile zinazoonyeshwa katika maandishi ya milenia ya pili KK. Jinsi watu walivyopitia inaonyeshwa katika masimulizi ya mfumo dume. Na pili, na hili linaweza kuwa muhimu zaidi, majina ya Kiebrania ya awali yanafaa katika kundi la majina yanayojulikana kuwa yalikuwepo katika Palestina ya Mesopotamia katika Milenia ya pili KK, na hasa sehemu ya mwanzo ya hayo

Sasa kwa maelezo hayo, wacha nikusomee kutoka kwa Bright, *Historia yake ya Israeli*, ukurasa wa 77 na 78. "Majina katika masimulizi ya wazee yanafaa kikamilifu katika kundi linalojulikana kuwa lilikuwepo Mesopotamia na Palestina katika milenia ya pili. Kwa mfano, majina ya wazee wenyewe, Yakobo yanapatikana katika maandishi ya karne ya 18 ^{kutoka} Mesopotamia ya juu. Jina Abramam linajulikana kutoka kwa maandishi ya Babeli kutoka nasaba ya kwanza, labda kutoka kwa maandishi ya Utekelezaji. Ingawa jina Isaka halijatajwa na Yusufu inaonekana sivyo, yote mawili yana aina ya awali ya sifa. Zaidi ya hayo, majina Nahori na Tera na majina ya wana wa Yakobo na Benyamini yanaonekana katika maandishi ya Mari. Jina Zabuloni linaonekana katika maandishi ya Utekelezaji. Gadi na Dani wanajulikana kutoka Mari. Ishmaeli na labda Lawi wanaonekana Mari. Asheri na Isakari wanapatikana katika orodha za Wamisri wa karne ya 18." Na kisha anasema, "Juu ya hili lazima kuongezwe maandishi ya Ebla ambapo, kama tunavyoambiwa, majina mengi ya kibinafsi kutoka Biblia yanapatikana: Eberi Abramam, Ishmaeli, Sauli, Daudi, Israeli, na wengine. Sasa," anahitimisha, "ili kuhakikisha katika visa hivi hakuna hata kimojawapo ambacho huenda tunawataja mababu wa kibiblia. Lakini wingi wa majina kama hayo katika maandishi ya kisasa unaonyesha wazi kwamba Mesopotamia ya juu na Siria ya Kaskazini kwa kweli zilikuwa

na idadi sawa na mababu wa Israeli katika Enzi ya Shaba ya Kati na karne zilizopita. Hii inaimarisha imani katika ukale wa mila na inaongeza ukweli katika madai ya Biblia kwamba mababu wa Israeli walikuwa wamehama kutoka eneo hili la jumla.” Lakini basi kauli muhimu ni, “Majina hayo ni ya aina ya awali. Hakika si sifa ya majina ya baadaye ya Israeli.” Kwa maneno mengine, majina ya baadaye ya Israeli yanamaanisha kwamba mambo haya yaliandikwa Uhamishoni.

Anasema, “Hakuna hata moja kati ya majina yaliyo ya mababu wenyewe na ni majina machache sana ya wale wanaohusika nao ambayo yamewahi kutokea kama majina halisi katika Israeli tena katika kipindi chote cha Biblia.” Namaanisha, humtambui Ibrahimu baadaye katika Maandiko. Kwa hivyo anasema, “Masimulizi ya mababu katika suala hili ni ya kweli zaidi.” Kwa hivyo ni aina hiyo ya kitu ambacho Allan MacRae anazungumzia, aina ya moja kwa moja na isiyo ya moja kwa moja ya ombi la makosa . Hii si ya moja kwa moja, si ya moja kwa moja. Lakini kwa njia hiyo ya jumla, masimulizi ya mababu yanafaa katika wakati ambao yanajiwakilisha kuwa.

Imenakiliwa na Laura King na Derek Skeen, Ruben Cabrera, Dave Fogg, Ben Watts, Kate Tortland
 Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt
 Hariri ya mwisho na Emily MacAdam
 Imesimuliwa tena na Ted Hildebrandt